

Σημείωμα για τη δεύτερη έκδοση

Η πρώτη έκδοση αυτής της εργασίας έγινε τον Οκτώβριο του 2014 από την Βικελαία Βιβλιοθήκη του Δήμου Ηρακλείου, με τον τίτλο: *Λέξεις τουρκικής προέλευσης στο κρητικό ιδίωμα*, και υπότιτλο: *Συναγωγή από λεξικά*. Ήταν μια μεγάλη τιμή για μένα.

Στον πρόλογο εκείνης της έκδοσης έγραφα ότι σκόπευα να την συμπληρώσω με μια *Συναγωγή από Πηγές* και μια *άλλη* με τον τίτλο *Αθησαύριστα* (από τον προφορικό λόγο), και σημείωνα ότι αυτές «δεν θα δημοσιευτούν έτοιμες σε έντυπη μορφή, αλλά θα παρουσιαστούν εν σπέρματι σε ιστολόγιο που θα δημιουργήσω στο Διαδίκτυο για το σκοπό αυτόν και θα εμπλουτίζονται σταδιακά, από δικές μου προσθήκες και από τη συνεισφορά όσων ενδιαφέρονται να συγκροτηθεί ένα όσο γίνεται πληρέστερο corpus των τουρκικών δανείων του κρητικού γλωσσικού ιδιώματος. Θέλησα έτσι να αξιοποιήσω τις δυνατότητες που προσφέρει το Διαδίκτυο για ουσιαστική συνεργασία και καλύτερο αποτέλεσμα».

Η υπόσχεση υλοποιείται τώρα, αλλά με διαφορετικό τρόπο: Στα έξι χρόνια που πέρασαν από τότε έκανα αρκετές βελτιώσεις, προσθήκες και διορθώσεις στο αρχικό κείμενο. Προέκυψε έτσι πολύ νέο υλικό, το οποίο δικαιολογεί μια δεύτερη έκδοση.

Από την πρώτη έκδοση διατηρήθηκαν οι πρόλογοι (του κ. Δετοράκη και ο δικός μου), ενώ η εισαγωγή (*Παρουσίαση της εργασίας*) τροποποιήθηκε ώστε να ανταποκρίνεται στο τωρινό περιεχόμενο, στο οποίο προστέθηκαν πολλά νέα λήμματα.

Τα νέα λήμματα προήλθαν από λεξικά, από κείμενα (έντυπα και χειρόγραφα) και από τον προφορικό λόγο, ως εξής:

α) Από την αποδελτίωση λεξικογραφικών εργασιών που δεν είχα λάβει υπόψη μου στην πρώτη έκδοση ή είχα τότε συμβουλευτεί παλαιότερη έκδοσή τους: Αησιύλαος Περιστεράκης, *Σφακιανά: τοπωνύμια, γλωσσάρι, μαντινάδες, παροιμίες, ανήγματα*, Βασιλόπουλος, Αθήνα 1991· Κανάκης Γερωνυμάκης, *Λαογραφικό σφακιανό λεξιλόγιο. Συμπληρωμένο με στίσσα*, Χανιά 1999· Αντώνης Τσιριγωτάκης, *Κρητών Διάλεκτος*, Ηράκλειο 2001· Θεόδωρος Ι. Ροδάκης, *Κρητικό λαολόγιο*, Ηράκλειο 2005· Αντώνιος Ξανθινάκης, *Λεξικό ερμηνευτικό και ετυμολογικό του δυτικοκρητικού γλωσσικού ιδιώματος*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 4η έκδοση, Ηράκλειο 2009 (είχα αποδελτιώσει τη 2η έκδοση, του 2001).

β) Από την αποδελτίωση δύο λεξικών που κυκλοφόρησαν πρόσφατα: Μιχάλης Κασσωτάκης, *Το γλωσσικό ιδίωμα των κατοίκων του Οροπεδίου Λασιθίου. Ερμηνευτικό και ετυμολογικό λεξικό*, Γρηγόρη, Αθήνα 2018· Ειρήνη Ξενάκη-Ροβίθη, *Λεξικό ερμηνευτικό και ετυμολογικό του γλωσσικού ιδιώματος του Νομού Ηρακλείου*, Μύστις, Ηράκλειο 2019·

γ) Από την αποδελτίωση νεότερων εκδόσεων δύο λεξικών τα οποία είχα συμβουλευτεί παλαιότερα σε προηγούμενη έκδοση: Γιάννης Κριτσωτάκης, *Στειακό λεξιλόγιο*, 3η έκδοση, Μαρωνιά Σητείας 2018 (είχα αποδελτιώσει την 1η έκδοση, του 2012)· Αντώνης Τσιριγωτάκης, *Κρητών Διάλεκτος. Γνήσιο ιδιωματοικό λεξικό*, 2η έκδοση (επαυξημένη), Ηράκλειο 2019 (προηγούμενη έκδοση: *Θησαυρός της κρητικής διαλέκτου*, 2008).

δ) Από το διαδικτυακό *Κρητικό Λεξικό* (*cretanlexico.gr*) του Γιώργου Χουστουλάκη (τελευταία επίσκεψη: 16-2-2020).

Κατάλογος με όλα τα λεξικά και τις συντομογραφίες με τις οποίες αναφέρονται στο σώμα της εργασίας υπάρχει στις σελ. 407-410.

ε) Από την αποδελτίωση κρητικών κειμένων, ιδίως της περιόδου της Τουρκοκρατίας. Πρόκειται για κείμενα δημοσιευμένα (βλ. κατάλογο στις σελ. 410-413) αλλά και χειρόγραφες πηγές (από το *Αρχείο της Δημογεροντίας Ηρακλείου* στη Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη Ηρακλείου, βλ. σελ. 413).

στ) Προστέθηκαν και μερικά λήμματα με υλικό από τον προφορικό λόγο (προσωπική εμπειρία και αναζήτηση).

Γι' αυτό ο υπότιτλος έγινε: *Συναγωγή από λεξικά, κείμενα και προφορικό λόγο*. Διατηρήθηκαν πάντως οι λεξικογραφικές ενδείξεις των λημμάτων της πρώτης έκδοσης, πολλά από τα οποία εμπλουτίστηκαν ή τροποποιήθηκαν. Επίσης, αναδιαμορφώθηκαν οι συντομογραφίες της βασικής βιβλιογραφίας, προστέθηκε κατάλογος με τα κείμενα που αποδελτίώθηκαν και έγιναν νέα ευρετήρια.

Δίνω στην παρούσα έκδοση τον τίτλο *Τουρκικά δάνεια στα ελληνικά της Κρήτης*. Επιλέγω τον όρο «Τουρκικά δάνεια» αντί του όρου «Λέξεις τουρκικής προέλευσης» της πρώτης έκδοσης, διότι, αν και η εργασία αυτή είναι αφιερωμένη κατά κύριο λόγο σε λέξεις, υπάρχουν και σημεία που αναφέρονται σε θέματα φωνολογίας, σύνταξης, φρασεολογίας κλπ. Επίσης, διευρύνω τον όρο «κρητικό ιδίωμα» της πρώτης έκδοσης με τον όρο «ελληνικά της Κρήτης», ώστε να χωρέσουν και τουρκισμοί που απαντώνται και σήμερα στην εν Κρήτη λαλουμένη ελληνική, που απέχει αισθητά όχι μόνο από τη γλώσσα στην οποία δημιουργήθηκε τον 17ο αιώνα το λαϊκό στιχούργημα για τη *Λεηλασία της Παροικίας της Πάρου* (1668) – που είναι χρονολογικά το πρώτο γνωστό κρητικό κείμενο στο οποίο συναντούμε πολλές λέξεις τουρκικής προέλευσης – αλλά ακόμη και από το ιδίωμα που μιλούσαν οι παπουδογιάγιάδες της γενιάς που είναι σήμερα στην ακμή της.

Για τη δεύτερη έκδοση της εργασίας μου είμαι ευγνώμων σε πολλούς: Πρώτα πρώτα ευχαριστώ τη Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου της Χαϊδελβέργης για τη μεγάλη τιμή που μου έκανε να τη δημοσιεύσει στην ηλεκτρονική της πλατφόρμα. Ξεχωριστά ευχαριστώ τον κ. Διαμαντή Παναγιωτόπουλο, Καθηγητή Αρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο της Χαϊδελβέργης, ο οποίος είχε την πρωτοβουλία γι' αυτήν τη δημοσίευση, την κ. Katrin Bemmann, Δρα Αρχαιολογίας, για τη φροντίδα της ανάρτησης, καθώς και την τεχνική ομάδα για την άσπογη εργασίας της. Ευχαριστώ επίσης τον κ. Βαγγέλη Κυριακίδη, Αναπληρωτή Καθηγητή Αρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο του Kent, στον οποίο οφείλεται η αρχική ιδέα της δημοσίευσης. Η σελιδοποίηση έγινε με τέχνη και μεράκι από τις *Ολοκληρωμένες Υπηρεσίες Γραφικών Τεχνών & Επικοινωνίας POLISPRINT*. Ευχαριστώ τον κ. Σπύρο Παπαναγιώτου που το φρόντισε προσωπικά.

Ευχαριστώ το προσωπικό της Βικελαίας Βιβλιοθήκης για την όπως πάντοτε πρόθυμη εξυπηρέτηση, και ιδιαίτερα τον κ. Στέφανο Γρατσέα για τη βοήθειά του στην αναδίφηση του Αρχείου της Δημογεροντίας Ηρακλείου. Ευχαριστώ επίσης το προσωπικό της Βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου Κρήτης (Ρέθυμνο).

Και γι' αυτήν την έκδοση είχα στο πλάι μου συγγενείς και φίλους. Ευχαριστώ τους φίλους μου, και ξεχωριστά: τον τουρκομαθή Γιώργο Παπαδόπουλο για την βοήθειά του στα δυσεπιμολόγητα καθώς και για την ωραία φωτογραφία που κοσμεί το εξώφυλλο· τον Μάνο Βαρδαβιά, τον Κώστα και την Πόπη Δηλάρη για την τεχνική βοήθεια σε θέματα Διαδικτύου και Η/Υ· τον Μιχάλη Βαρδαβιά και τον Αριστείδη Παπαδάκη για τις οδηγίες τους σε θέματα ηλεκτρονικής κειμενογραφίας· την Κική Τζωρτζακάκη για τις συζητήσεις μας και τον Νίκο Φουντεδάκη για τη διαρκή ηθική στήριξη. Ευχαριστώ ακόμη όσους/όσες

μου υπέδειξαν τουρκογενείς λέξεις που είχαν ακούσει (τα ονόματά τους μνημονεύονται στα οικεία λήμματα). Τέλος, ευχαριστώ τη γυναίκα μου, τις κόρες μου και τους γαμπρούς μου για το ενδιαφέρον και τη ηθική τους συμπαράσταση, τον Γρηγόρη και την Ελιάνα για τα χαριτωμένα διαλείμματα ξεκούρασης που μου πρόσφεραν.

Στον πρόλογο της πρώτης έκδοσης, ο Καθηγητής Θεοχάρης Δετοράκης σημείωνε ότι «εργασίες αυτού του είδους δεν είναι ποτέ πλήρεις: πάντοτε υπάρχει χώρος για συμπληρώσεις και βελτιώσεις», και με προέτρεπε να στραφώ «και στην αποδελτίωση τουρκογενών λέξεων από κρητικά κείμενα, κυρίως της περιόδου της Τουρκοκρατίας». Η προτροπή του συνοδεύτηκε αργότερα από συγκεκριμένες βιβλιογραφικές υποδείξεις, και έτσι άρχισα ένα υπέροχο λεξιλογικό ταξίδι δύομιση αιώνων σε κρητικά κείμενα. Γι' αυτό, αλλά και για όλα όσα του οφείλω ως μαθητής του, του αφιερώνω με σεβασμό και αγάπη αυτήν τη δεύτερη έκδοση.

Βασίλης Ορφανός
Νέα Αλικαρνασσός, Πάσχα 2020